

Basas da l'economia publica: ils trais secturs

■ **Sco lavur sa lascha definir mintg'activitad corporala e spiertala che porta entradas. En il decurs dal temp ha il carstgaun constatà ch'igl è pli rentabel per el da duvrar meds tecnics che d'elavurar la natira be cun ses mauns. Oz fa strusch in lavurant pli in entir product a maun e sulet.** Normalmain fa el be ina part da quel. Tut tenor abilitads e pussaivladads ha il singul ina professiun cun ina furmaziun speziala. Cun spezialisar las lavurs da produzzion è la lavur daventada bler pli rentabla (productivitat), uschia che dapli e rauba qualitativamain meglra po vegnir producida.

La presentaziun dad oz tematisescha l'emprim divers facturs da produzzion fundamentals, dals quals dependa la productivitat economica. Alura vegnan presentads ils trais secturs da produzzion classics. Per finir vegn mussà co ch'il svilup da quests secturs influenzescha il ciclu da la vita da las interpresas e dà in sguard a las tecnologias che valan sco las domenas economicas dal futur.

Ils facturs da produzzion terren e lavur

Il factur da produzzion terren: Il terren è la premissa la pli impurtanta per tutta produzzion. Il terren serva a l'economia sco basa da l'agricultura, sco purtader da materias primas e sco lieu da produzzion dals manaschis. Il terren n'è betg amplifitabel. El n'è er betg adattà dapertut per la produzzion (p. ex. desert, gaud selvadi). Las materias primas èn repartidas fitg dischequilibradamain. Perquai datti concernent vivondas e materias primas territoris da surpli e territoris da mancanza. Ma l'economia mundiala n'ha betg de da s'occupar cun quest problem da repartiziun, mabain anc cun blers auters problems (nutrir ed occupar la populaziun mundiala creschenta, il diever e la sminuziun da materias primas e d'energia, l'ambient che vegn chargià pli e pli cun substanzas nuschaivlas).

La Svizra è in pajais pitschen, fitg populà e pover da materias primas. Perquai che grondas parts dal territori n'èn betg populablas, sa concentrescha la populaziun en la Bassa. Qua èn er ils centers economicas dal pajais. L'agricultura po be utilizar 25% da la surfatscha (intensivamain). Per mancanza da terren d'agricultura e da materias primas è la Svizra sfurzada d'importar tscherts products.

La posiziun speziala dal factur da produzzion lavur: Cun lavurar vegnan transformadas materias primas en products pronts per ils consuments. Per la gronda part da la gieud è la lavur il sulet factur da produzzion ch'els pon porscher a l'economia. Cun l'indemnisaziun (paja) da quella pajan els lur da viver. Perquai ha la lavur ina posiziun speziala tranter ils facturs da produzzion e vegn protegida dal stadi (lescha da lavur, assicuranza da dischoccupads etc.).

Ulteriurs facturs d'influenza impurtants

Grondezza da la populaziun: Il svilup da la

populaziun è in dals pli impurtants facturs ch'influenzeschan il bainstar economic. Stagnescha la populaziun, lura vegn almain a lung temp era la dumonda totala a stagnar. La sminuziun dal surpli da naschientschas ha in'ulteriura consequenza betg main problematica per l'economia: in surpais da gieud veglia en la populaziun.

Dumber da las personas cun activitad da gudogn: Sper la populaziun è era il dumber da las personas cun activitad da gudogn (quota d'activitad da gudogn) decisiva per l'economia. En Svizra ha quasi la mesadad da la populaziun in'activitad da gudogn.

Occupaziun: Las pussaivladads d'occupaziun d'in pajais sa mussan en la cifra dals dischoccupads. Cumpareglia cun blers auters stadis è l'occupaziun en Svizra relativamain buna.

Productivitat da la lavur: La produzzion per forza da lavur (productivitat) vegn influenzada tras las cundiziuns suandantas: investiziuns pussaivlas (chapital material), temp da lavur e scolaziun.

Sectur primar: agricultura e selvicultura

Il sectur primar sa cumpona en Svizra surtut da l'agricultura ch'ha regredì fermamain en il decurs dals davos onns. Actualmain è strusch pli in ventgavel da la populaziun activa occupada en l'agricultura. Cun la diminuziun dal sustegn federal èn numerus bains purils condemnads a sparir er ils proxims onns.

Las relaziuns topograficas èn fitg disfavouraivlas en noss pajais. Per l'agricultura svizra valan ils suandants trais tratgs caracteristics: Il dumber da purs sa sminuescha pli e pli fitg; il dumber da manaschis agriculs sa sminuescha era cuntinuadamain. Ils manaschis daventan però pli grond; la produzzion agricola crescha. En Svizra domineschan l'economia da latg e la tratga da biestga.

Il stadi ha la finamira da mantegnair ina puraria sauna ed in'agricultura productiva en servetsch dal provediment dal pajais e da la promover cun resguardar ils interess da l'entira economia svizra. Per quest intent po il stadi conceder pajaments directs als purs, dar subvenziuns d'investiziun e da megliuraziuns. En pli protegja la Confederaziun l'agricultura indigena cun preterder in dazi per products agrars che vegnan importads da l'ester e cun limitar l'import da tals products quantitativamain u per in tschert temp, per exempel fritgs, verdura u graun.

Sectur secundar: mastern ed industria

Il sectur secundar cumpiglia anc radund in tschintgavel da la populaziun activa svizra. Las interpresas ch'èn activas en quest sectur elavureschan materials explotads en la natira (materias primas) e fan ordlonder products. A questa gruppa appartegnan tut ils masternants – per exempel il scrivari che elavurescha il lain ch'il selvicultur ha taglià. Era las lavurants ed ils lavurants da fabrica e personas activas en la construcziun fan part da questa gruppa.

Las industrias svizras occupan damain lavurers dapi intgins decennis, surtut en ils secturs da textilias e da maschinas. In exempel: En ils onns 1960 era l'interpresa Paillard enconuschnenta en tut il mund per sias maschinas da scriver Hermès e sias ca-

L'agricultura ha furnà sur lung temp il sectur da produzzion principal.

FOTO HERMANN / PIXELIO

meras Bolex. Ella occupava radund 6000 employads en sias officinas ad Yverdon ed a Sainte-Croix. In decenni pli tard è l'interpresa vegnida liquidada, daventond in simbol dal declin da l'industria svizra. La populaziun da Sainte-Croix è sa diminuida da 6900 abitants il 1960 ad actualmain 4500.

Tschertas branschas che pretendan in aut grad da precisiun e da qualitad, sco l'industria dad uras e la farmazia, han tuttina pudì s'avanzar en il decurs dals ultims decennis.

Sectur terziar: servetschs

Il sectur terziar (che cumpiglia radund trais quarts da la populaziun activa en Svizra) è dominà dals servetschs: commerzi, assicu-

sectur da las tecnologias da l'infurmaziun e da la comunicaziun.

Era firmas han in ciclu da la vita

En l'economia da martgà èn interpresas suttamessas al mecanissem da dumonda ed offerta. In bain ch'è oz fitg dumandà e che stimulescha la branscha correspundenta dad expandir, po esser damaun uschia ed emblidà. Mintg'onn serran uschia 11 000 fin 12 000 interpresas en Svizra. Durant la medema perioda nascha dentant in dumber equivalent da novas societads. En omadus cas sa tracti per 80% d'interpresas activas en il sectur terziar.

Per far frunt a la concurrenza u al privel da dispariziun, sviluppeschan las interpresas differentas strategias. Tar quellas tutgan

30% da las forzas da lavur da l'industria. Ils motivs ils pli impurtants per fusiunar ad interpresas grondas èn:

Excluder la concurrenza: Uschia vegnan creadas posiziuns da pussanza e da vendita ch'èn pli avantagiusas per las interpresas.

Martgads pli grond: In grond martgà pretenda en general era ina grond'interpresa, perquai che be ina tala dispona da la forza da chapital necessaria. Cun la creaziun da martgads internaziunals è la concurrenza creschida uschia che be grondas interpresas pon subsister.

Sforz da perscrutaziun e svilup cuntinuà: Il progress tecnic sforza las interpresas da perscrutar e sviluppar permanentamain novs products, in fatg che promova la fusiun d'interpresas.

Automatisaziun progredenta: L'automatisaziun da la produzzion pretenda ina gronda capacitat d'investir ch'è savens be pussaivla cun fusiunar pliras interpresas.

Necessitad da bler chapital: In'interpresa che vul sa participar al martgà internaziunal dovra bler chapital ch'ella n'ha per ordinari betg sezza. Perquai fusiuneschan savens pliras interpresas par far ensemen fatschentas ristgadas che dovran bler chapital.

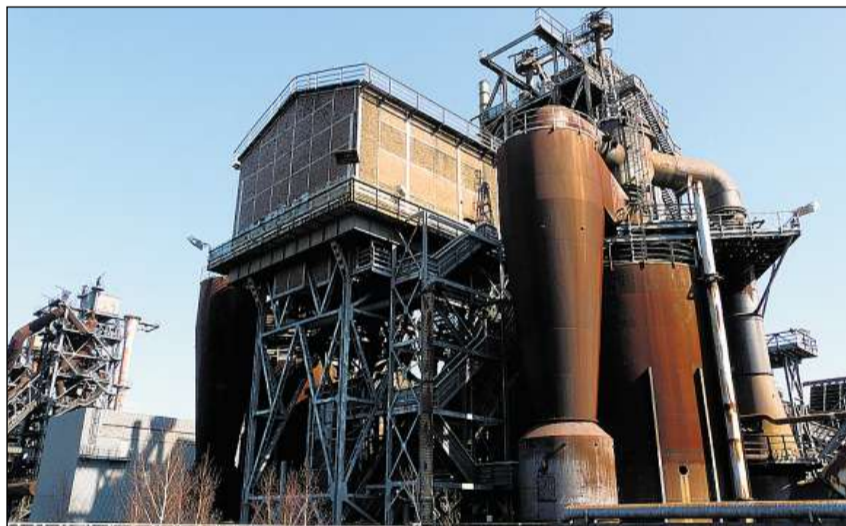
Intginas domenas da l'avegnir

Auta tecnologia: Las interpresas svizras èn leaders mundials en numerus domenas, surtut en l'industria d'emballadis e da maschinas. Grazia a las excellentas enconuschienschas en l'auto tecnologia èn numerus interpresas sa spezialisadas en domenas futuras sco las tecnicas da medischna da perfecziun u la produzzion da semiconducturs.

Tecnologias d'infurmaziun: Quest vast sectur cumpiglia tut las interpresas activas en il tractament e la transmissiun d'infurmaziuns. Firms svizras èn tranter auter stadas pionieras sco producents da mieurs, tastaturas e webcams u en il sectur dals decodaders numeric.

Biotechnologia: Sco domena principala da las ciencias da l'ambient e da l'ecologia vegn la biotechnologia utilisada surtut en l'agricultura, l'alimentaziun e la medischna.

Nanotecnologias: Las nanotecnologias s'interessan per la construcziun da structures extremamain pitschnas, quai vul dir da la grondezza dal nanometer (in milliardavel d'in meter). Ellas vegnan duvradas en domenas uschè diversas sco l'elettronica, la mecanica, la medischna, la defensiu, l'astronautica u la cosmetica. Las scolas politecnics federalas, l'EPF a Losanna e la SPF a Turitg, èn dus dals centers da retschertga principals da la nanotecnologia.

Perditgas dal temp da fluriziun da l'industria (Duisburg/Germania). FOTO THOMAS MAX MÜLLER/PIXELIO

ranzas, bancas, turissem, sanadad, educaziun, administraziun publica e.u.v. En ils pajais sviluppads è il sectur terziar s'augmentà fermamain en il 20avel tschientaner. Quest fenomen marca il passagi a la societad postindustriala. La globalisaziun ha anc accelerà quest process. Ils pajais (sco la Svizra) cun ina populaziun fitg bain scolada han pudì sa concentrar sin la produzzion da servetschs cun in'auta plivalur, fundada sin il savair e l'infurmaziun. La produzzion agricola ed industrial è sa spustada en auters pajais main sviluppads. Il svilup dals divertiments (turissem, kinos, parcs d'attracziun e.u.v.) en ils pajais ritgs contribuescha era a la promoziun dal sectur terziar.

L'inveteraziun da la populaziun stgaffescha medemamain novs basegns da servetschs, surtut sin il champ da la tgira.

Ins ha discurrì bler da nova economia en connex cun interpresas activas en il sectur da l'infurmaziun e da la comunicaziun. Quellas èn sa sviluppadas a moda rasanta dapi la fin dals onns 1990. Il term nova economia engiona dentant: avant intgins onns crajev'ins che las reglas dal funcziunament ciclic da la veglia economia na valessan betg pli. Cura ch'ìls curs da las aczias da la plipart da questas interpresas novas èn sa sminuids fermamain il 2000, han ins realisà che las leschas da l'economia n'avevan betg midà fundamentamain. Oz designescha il term nova economia il

l'expansiun en novas parts dal martgà mundial, la perscrutaziun e l'investiziun en novas domenas u er differentas furmas da concentraziun e da fusiun. Fusiuns d'interpresas succedan u cun contract u cun participaziun finanziaria.

La fusiun da contract la pli impurtanta è il cartel. Interpresas da medema spezia economica fixeschan en in contract mesiras per restrenscher la concurrenza (per exempel cunvegna davart pretschs, cundiziuns da fatschenta). En Svizra emprova la Confederaziun da proteger ils consuments e las interpresas betg cumpigliadas en il cartel cunter abus cun ina lescha da cartel.

Las furmas las pli impurtantas da participaziun finanziaria èn ils concerns. Las interpresas fusiunadas en in concern èn colliadas finanzialmain ina cun l'autra e stattan sut la medema direcziun, giuridicamain restan ellas però autonomas. En general sa furma in concern uschia ch'ina societad cumpra la maioritad da las aczias d'ina altra societad (51% da las aczias tanschan per avair ina influenza decisiva sin in'interpresa).

Motivs per collavurar u fusiunar

Radund dus terzs da tut las interpresas industrialas en Svizra han main che 50 employads. Quels manaschis occupan ensemen però be circa 18% da tut las forzas da lavur. Las radund 200 interpresas grondas da la Svizra occupeschan percenter passa

Il traffic public – in dals servetschs tradiziunals entaifer il sectur terziar.

FOTO HENNING HRABAN RAMM/PIXELIO

La presentaziun:

Dossier «Ils trais secturs»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1975
www.chatta.ch